

A.12.11.2 GRONDHERVORMING, LANDELIKE ONTWIKKELING EN LANDBOU

1. INLEIDING

1.1 Die Algemene Sinode van 2011 het die volgende aanbevelings aanvaar op grond van die voorlegging van die Taakspan Grondhervorming en Landelike Ontwikkeling (Acta AS 2011, bl 107-8)

4.2.1 Die Algemene Sinode aanvaar dit as uitgangspunt dat Grondhervorming, in 'n Suid-Afrikaanse konteks (en veral teen die agtergrond van ons unieke geskiedenis), vanuit Christelike oortuiging geregverdig en noodsaaklik is.

4.2.2 Die Algemene Sinode aanvaar dit ook as uitgangspunt dat blywende vrede en voorspoed vir alle inwoners van ons lande in Suidelike Afrika vanuit ons Christelike geloof gemotiveer kan word – en wil die verantwoordbare proses (waarin reg en geregtigheid geskied teenoor almal) tot die verkryging van hierdie ideaal voorstaan en help bevorder.

4.2.3 Die Algemene Sinode spreek sy dank en waardering uit teenoor sy lidmate in die boerderygemeenskap vir die wyse waarop hulle, in 'n gees van konstruktiewe betrokkenheid, die afgelope jare sedert die nuwe staatkundige bedeling in Suid-Afrika (1994) tot stand gekom het, bereid was om verskillende psigiese en politieke grense oor te steek om tot die staat se Grondhervormingsbeleid by te dra. Hulle word aangemoedig om in geloof en vertroue daarmee voort te gaan aangesien dit ooglopend en vanselfsprekend is dat die regering alleen, sonder privaatsektor-betrokkenheid, nie grondhervorming sal kan laat slaag nie.

4.2.4 Die Algemene Sinode besef ook met hartseer dat daar deur die boerderygemeenskap al tot dusver groot offers betaal is, wat juis ook blyk uit die ontstellende hoë gewelddadige sterftes (moorde) onder hierdie sektor van ons samelewing.

4.2.5 Die Algemene Sinode doen 'n beroep op die regering om alles in die stryd te werp om met 'n nuwe beleidsdokument oor Grondhervorming vorendag te kom – wat in terme van die waardes van die Grondwet (met spesifieke verwysing na Artikels 9 en 25) uitgewerk word tot bevrediging van al die partye betrokke.

4.2.6 Die Algemene Sinode verseker ook die regering dat die Kerk (ook in ekumeniese verband) sy volle samewerking sal gee in die formulering en uitvoering van 'n billike grondbeleid op grond van hierdie Grondwetlike waardes.

4.2.7 Die Algemene Sinode wil ook 'n duidelike getuienis teenoor die staat lewer oor *versoenende geregtigheid*. Dit beteken dat reg en geregtigheid ten opsigte van die regte en menswaardigheid van alle mense (wat dus vanselfsprekend die hele boerderygemeenskap insluit) tot uitvoering moet kom – en dat die kerk vanuit sy Godgegewe roeping ook die staat hiervoor verantwoordelik sal hou (Artikel 36 van die NGB).

4.2.8 Die Algemene Sinode doen ook 'n beroep op die regering (en sal dit skriftelik aan hom stel) dat die voedselsekureit van ons land, as 'n voorvereiste vir vrede, stabiliteit en voorspoed, nie verder gekompromitteer mag word nie – veral en juis gesien in die lig van die groot aantal voorheen produktiewe plase wat op 'n rampspoedige en onomkeerbare wyse uit die voedselketting verdwyn het.

4.2.9 Die Algemene Sinode is oortuig daarvan dat die onteining van kommersiële landbougrond (op watter wyse ook al gedoen) op sigself NIE die huidige ellende van 50% van Suid-Afrika se bevolking (wat blootgestel is aan die destruktiewe armoedekultuur waarin hulle noodgedwonge leef) gaan verbeter nie. Die teendeel kan eerder waar wees, aangesien kommersiële boerdery tans nog 'n groot verskaffer van werksgeleenthede is.

4.2.10 Die Algemene Sinode doen 'n beroep op al die strukture van die NG Kerk om 'n gebedsaksie rondom grondhervorming te loods waarin voorbidding vir alle betrokkenes gedoen word (nuwe begunstigdes, die kommersiële landbousektor en die regering).

4.2.11 Die Algemene Sinode versoek sy taakspan om die sake vervat in hierdie aanbevelings, tot die grootste mate moontlik, tot uitvoering te bestuur.

1.2 Uit 4.2.11 hierbo is dit duidelik dat die taakspan versoek was om aan hierdie aanbevelings uitvoering te gee. Die Taakspan kon egter as gevolg van 'n verskeidenheid van redes nie na behore hieraan uitvoering gee nie. Lidmate van die NG Kerk en ander gelowiges in ons lande verlang steeds vanaf die Kerk 'n

profetiese stem en pastorale begeleiding rakende die volgende kwessies wat in bogenoemde besluit aangeraak word:

1.2.1 Hoe kan noodsaaklike grondhervorming op regverdige en verantwoordbare wyse vanuit Christelike oortuiging uitgevoer word om vrede en voorspoed vir almal te verseker?

1.2.2 Hoe kan lidmate aangemoedig word om in geloof en vertrouwe steeds grense oor te steek om grondhervorming te laat slaag?

1.2.3 Hoe kan die Kerk sy dankbaarheid en hartseer opreg en tasbaar betoon aan die boerderygemeenskap wat reeds groot offers gemaak het?

1.2.4 Hoe kan die Kerk met die regering van die dag saamwerk in die formulering en uitvoer van 'n billike beleid vir grondhervorming wat aan die waardes van die Grondwet voldoen en alle partye bevredig?

1.2.5 Hoe kan die Kerk teenoor die staat getuienis lewer oor versoende geregtigheid en menswaardige optrede teenoor almal?

1.2.6 Hoe kan die Kerk met 'n beroep op die regering seker maak dat voedselsekerheid, wat nie net beteken dat daar genoeg voedsel geproduseer of aangekoop word nie, maar ook beteken dat almal toegang tot goeie, genoeg en bekostigbare voedsel het, nie verder in gedrang kom nie, omrede vrede, stabiliteit en voorspoed van voedselsekerheid afhanklik is?

1.2.7 Hoe kan die Kerk met oortuiging aanvoer dat die onteining van kommersiële landbougrond nie opsigself die armoedeprobleem kan oplos en werkgeleenthede sal skep nie?

1.2.8 Hoe kan die Kerk op gestruktureerde wyse vir boere en die regering bid?

1.3. AANBEVELING: OPDRAG GRONDHERVORMING EN LANDELIKE ONTWIKKELING

1.3.1 Die Algemene Sinode herhaal sy opdrag van 2011 aan die Taakspan Grondhervorming en Landelike Ontwikkeling en versoek die Taakspan om in besonder uitvoering te gee aan die sake wat in 1.2.1 tot 1.2.8 hierbo genoem word.

1.3.2 Die Taakspan word versoek om met die ASM in gesprek te tree oor die nodige kapasiteit en bemagtiging om bogenoemde moontlik te maak.

2. NUWE VERWIKKELINGE OP DIE GEBIED VAN GRONDHERVORMING, LANDELIKE ONTWIKKELING EN LANDBOU IN DIE ALGEMEEN

2.1 Dit is geen onbekende feit dat die grondkwessie en restitusie, behoud en verkryging van eiendomsreg, werkgeleenthede en lone, voedselsekerheid en veiligheid in die brandpunt staan nie.

2.2 Die volgende sake en gebeure het die afgelope maande die insensiteit van hierdie kwessies en die gesprek daaroor verhoog:

2.2.1 Druk op die staat om grondhervorming te versnel en grond te onteien sonder behoorlike of enige vergoeding.

2.2.2 Die regerende party se eeufeesviering van die *Natives Land Act* van 1913.

2.2.3 Die voortgesette gewelddadige wyse waarop plaasaanvalle uitgevoer word en die onvermoë om die spiraal van geweld te deurbreek.

2.2.4 Stakings en gewelddadige betogings wat uitloop het op ontwrigtende optrede, saakbeskadiging en lewensverlies.

2.2.5 Die statutêre verhoging van die minimumloon vir plaaswerkers en werksgeleenthede wat daardeur verlore gaan.

2.2.6 Onsekerheid oor die uiteindelijke uitkoms van die regering se Groenskrif oor grondhervorming, waarop die regering nie op 19 Junie 2013, soos vooraf gesê is, amptelik gereageer het nie.

2.2.7 Die uitspraak in die Konstitusionele Hof oor Minirale Regte op 18 April 2013 wat verreikende implikasies vir die kwessie van grondonteiening en die toepassing van Artikel 25 van die Grondwet het.

2.2.8 Bevoordeeldes van grondrestitusie wat met mekaar in hofsake gewikkel is oor die verkryging van private eiendomsbesit waar grond steeds in kommunale of staatsbesit bly.

2.2.9 Tradisionele leiers se onwilligheid om kommunale grond te verdeel en sodoende die uitvoering van die *Security of Tenure Act* van 1997 en die *Land Tenure Security Act* van 2010 verhinder.

2.2.10 Die volgehoue vernietiging van landbougrond deur mynbedrywighede en die nie-nakoming van wetsvoorskrifte wat dit probeer verhinder.

2.3 'n Groot deel van die landbougemeenskap is lidmate van die NG Kerk. Afgesien daarvan dat die Kerk 'n profetiese verantwoordelikheid teenoor die owerheid het, het die Kerk ook 'n pastorale verantwoordelikheid teenoor sy lidmate.

2.4 Die kompleksiteit van grondhervorming en die impak daarvan op die landbousektor en landelike ontwikkeling, moet nie onderskat word nie. Talle rolspelers is by 'n verskeidenheid van sake betrokke. Standpunte loop dikwels uiteen. Dit sal 'n groot fout wees as die Kerk oningelig en veralgemenend te werk gaan in die nakoming van sy profetiese en pastorale verantwoordelikheid. Die Kerk wil aan God se kant

staan as dit kom by die waarheid, geregtigheid, billikheid en menswaardigheid. Die Kerk wil veral 'n stem wees vir diegene wat nie oor die mag of middele beskik om vir hulleself te praat nie.

3. STEMME UIT DIE SINODES OOR GRONDHERVORMING EN LANDELIKE ONTWIKKELING

3.1 Die Moderamen het na die vorige Algemene Sinode 'n taakspan uit verteenwoordigers van die samestellende sinodes, met die uitsondering van Namibië, saamgestel.

3.2 Die Taakspan het vergader en die volgende aan die Moderamen vir oorruging voorgelê:

Vertretpunt: Vanuit ons geloof en belydenis sê ons: God is in beheer.

Ons leef in goed en kwaad met die vaste wete van God se voorsienigheid vir sy kinders – in tye van voorspoed en teenspoed. In ons gesprek het daar sekere sleutel-konsepte uit die verskillende streke gekristalliseer wat direk verantwoordelik is vir, of onderliggend daaraan, 'n bepalende rol speel in die huidige krisis in ons land sover dit Grondhervorming en Landelike Ontwikkeling aangaan:

1. Ons lewe in Suid-Afrika te midde van die feit dat die land in vele opsigte 'n nie-suksesvolle staat geword het – wat in haas alle sektore van die samelewing vooruitgang inhibeer. Dis ook ontstellend dat van ons (lidmate) al gemaklik geraak het hiermee en nie meer daarteen protesteer nie.
2. Dit word duidelik gesien in die feit dat die grondhervormingsproses nie na wense verloop nie – nie soseer as gevolg van die landbousektor of staatsbeleid nie, maar as gevolg van die onvermoë, korrupsie en wanadministrasie van amptenare in die betrokke staatsdepartemente.
3. Die een onreg (vervreemding van grond in die verlede) is nou vervang met nuwe onreg: die plundering van landbougrond as 'n nasionale bate deur 'n magselite; die skepping van valse verwagtinge by grondloses; vernietiging van landbou as werkskeppende entiteit; voedselsekerheid wat tot 'n groot mate vernietig word.
4. Een van die ernstige destruktiewe gevolge hiervan is die ineenstorting van sosio-ekonomiese potensiaal en verwagtinge van plattelandse gemeenskappe – wat uiteindelik uitkring om ook onmoontlike druk op stedelike ontwikkeling te plaas.
5. Winsgewende landbou en volhoubare bestaansboerdery is die wyses waarop voedselsekerheid behou/geskep kan word en ook bygedra kan word tot ekonomiese voorspoed vir almal.
6. Rassisme speel toenemend 'n rol in ons SA-gemeenskap. Dit blyk al meer asof die ideaal van 'n nie-rassige samelewing as onhaalbaar gesien word. Die ideaal van 'n nie-rassistiese samelewing mag egter nie prysgegee word nie.
7. Onderliggend aan die prosesse van staatkundige ontwikkeling, speel die invloed van Westerse en Afrika-filosofie (wêreld- en lewensbeskouing) 'n belangrike rol – alhoewel dit selde openlik gesê word.
8. Dis vir die Kerk belangrik om te besef dat hierdie gesprek (oor genoemde sake) nie meer in isolasie gevoer kan word los van ander werk in die Kerk nie. Die kerkleierskap sal hierin duidelik rigting en leiding moet gee.
9. Hierdie gesprek moet ook binne die NG Kerkfamilie en ekumeniese verband gevoer word. 'n Verskeidenheid forums is beskikbaar waar ons gehoor kan word.

Ons sal 'n nuwe fokus moet kry op die roeping van die Kerk om die perspektief te vestig dat die owerhede dienaars van God is tot ons beswil. So het die NG Kerk alreeds in 2004 hieroor besluit:

“Desnieteenstaande kan die kerk steeds op grond van die Skrif van die owerheid verwag om die publiekregtelike ruimte te skep vir die kerk ten einde die kerk in staat te stel om die eer van God ook op staatkundige terrein te soek. Die saak waarom dit in Artikel 36 gaan, geld in elk geval vandag nog net soos destyds, naamlik dat alle owerhede onder die oppergesag van God staan.”

Van hieruit doen ons 'n beroep op die kerkverband om voorbidding te doen vir wysheid vir die owerhede om hul Godgegewe roeping tot reg te laat kom en op ons lidmate om hulle Christelike geloof prakties in eie konteks uit te leef as getuie van God se teenwoordigheid.

3.3 Die Taakspan verwoord in sy verslag aan die Moderamen wat in die harte van lidmate leef en waarvan die Algemene Sinode met erns moet kennis neem.

4. VERDERE NADENKE

4.1 Aanvullende insette is ook aan die Moderamen gedoen. Dit sluit verslae uit die Wes-en-Suid-Kaap in wat opgestel is na aanleiding van die Kerk se betrokkenheid by die landbou-onrus sedert die einde van 2012. Die belangrikste insigte hierdeur ingewin, word nou in die volgende paragraawe saamgevat.

4.2 AGTERGROND

4.2.1 Toestande in die landbousektor is onstabiel. Daar is baie faktore wat hierdie sektor van ons SA-samelewing plofbaar maak en wat met diep emosies en 'n diepgewortelde historiese oorsprong gepaard gaan.

4.2.2 Baie van hierdie faktore is egter nie net eie aan die landbousektor nie, maar is 'n multi-sektorale uitdaging met ernstige sistemiese foutlyne wat vra na begrip vir die kompleksiteit daarvan, maar wat ook 'n uitdaging aan die owerhede bied om met nugterheid en op grond van goeie empiriese navorsing en multi-departementele beplanning die verskillende sake holisties aan te spreek. Ons aanvaar dat die *Nasionale Ontwikkelingsplan* juis hierdie verweefde sake konstruktief wil aanspreek en dat dit die huidige roetekaart van die regering is om by 'n meer stabiele toekomst vir die land uit te kom.

4.3 VELE GROEPE BETROKKE

Teen hierdie agtergrond dan, meer toegespits op die landbousektor, die volgende:

4.3.1 Ons het hier nie maar eenvoudig te doen met konflik tussen boere en plaaswerkers nie. Hier is ten minste die volgende groepe mense betrokke by hierdie uitdaging:

4.3.1.1 Kommersiële boere: Dit is tradisioneel, sedert die koloniale tydperk en daarna deur die toepassing van bepaalde statutêre skeidingsmaatreëls, soos die toepassing van die *The Natives' Land Act* van 1913 en die *Naturelle Trust- en Grond Wet* van 1936, so dat mense van Europese afkoms in Suid-Afrika die grootste grondbesitters geword het. In 'n groot mate is hierdie groep verantwoordelik vir die vestiging van voedselsekerheid wat toenemend berus op wetenskaplike boerderymetodes en gepaardgaande tegnologiese vooruitgang. Baie van hierdie landbouers bedryf hulle werk op plase/grond wat deur geslagte oorgeërf is. Ander grond is weer in besit van groot konsortiums of groot landboumaatskappye wat die landboubedryf op groot skaal beheer en dikwels domineer.

4.3.1.2 Oorspronklike grondbesetters: Verskeie tradisionele Afrika-bevolkingsgroepe maak daarop aanspraak dat hulle die eerste bewoners van groot dele van die Suid-Afrikaanse grondgebied was. Juis daarom is die proses van grondeise en restitusie (as deel van die nasionale grondhervormingsproses) met die aanvang van die Nuwe Suid-Afrika van stapel gestuur. Vir Afrikane (swart bevolkingsgroepe, sowel as die San en Khoi-groeperinge) is hierdie 'n diep emosionele saak. Grond behoort aan die mense (*the land belongs to the people*) en kommunale grondbesit is eerder aan die orde van die dag as privaat grondbesitregte soos dit die geval in die kommersiële landbousektor is.

4.3.1.3 Bestaansboere: Naas die kommersiële boere is daar in Suid-Afrika ook bestaansboere. Bestaansboerdery is waar 'n boer net genoeg voedsel produseer vir die plaas/grondbewoners om van te leef. Die plase is gewoonlik klein, want die boer kan nie 'n groter plaas bekostig nie. Hoofsaaklik handewerk word gebruik om die plaas te bewerk. Daar is nie eintlik werknemers in diens nie omrede die boer met sy afhanklikes die werk doen. Vandag is dit oorwegend mense met 'n Afrika-afkoms wat bestaansboere is. Hulle boer op grond in private besit én op grond in kommunale besit. Dit was veral swart bestaansboere wat nadelig getref is deur die toepassing van die *The Natives' Land Act* van 1913 omdat van hierdie bestaansboere deur die Wet van hulle reg ontnem is om, teen huurgeld of met die verskaffing van arbeid of deur die afstaan van 'n gedeelte van die opbrengs, op grond in blanke besit te boer en in hulle eie lewensbehoefte te voorsien. Blanke bywoners op plase in blanke besit het op dieselfde wyse geboer.

4.3.1.4 Plaaswerkers: Plaaswerkers speel sedert die koloniale tydperk 'n belangrike en bepalende rol in die landbousektor. Hulle is gevestig as 'n onontbeerlike komponent van die sukses van landbou in die Suid-Afrikaanse konteks. Soos die grondbesitters het van hulle lang historiese verbintnisse met 'n bepaalde landbougebied en spesifieke plase. Geslagte plaaswerkers het opeenvolgend op plattelandse plase grootgeword. Met groot reg kan talle van hulle (selfs statutêr in terme van wetgewing) aanspraak op verblyfreg op bepaalde grond maak. Die regte van gemeenskappe wat so op plase tot stand gekom het, is eweneens 'n diep emosionele saak waarvoor groot begrip en deernis nodig is.

4.3.1.5 Seisoenwerkers: In sommige landbousektore het die gebruik van seisoenwerkers, wat van elders in die land en selfs vanuit buurlande kom, gevestig geraak. Vir hulle word daar sekere basiese akkommodasie beskikbaar gestel vir die maande wat hulle in diens geneem word om spesifieke take te verrig. Hulle arbeid is daarom ook goedkoper met min (indien enige) sekuriteite. Hulle finansiële versorging van families in vêrafgeleë gedeeltes van die land (en selfs buiteland), is van kardinale belang vir die oorlewing van hulle afhanklikes – somtyds selfs in moeilike en armoedige omstandighede. Die uitdaging teenoor seisoenwerkers is nie net 'n landbouaangeleentheid nie. Dit is 'n nasionale welsynsaangeleentheid aangesien hierdie werkers 'n groot deel van die jaar nie werk het nie. Die staat sal mede-verantwoordelikheid moet aanvaar vir hierdie welsynsuitdaging. Dit kan nie alleen as die landbouers se verantwoordelikheid gesien word nie. Die betrokkenheid van hierdie groep by die landbousektor bring egter ook 'n addisionele potensiele konfliktsituasie na vore, naamlik die bedreiging wat dit vir die gevestigde werkers op plase inhou. Dieselfde geld vir hulle inisiatiewe en entrepreneurskap om klein besighede te vestig in informele woongebiede. Xenofobie is 'n wesentlike bedreiging binne hierdie konteks en bring sy eie uitdagings na die tafel van die landbouorganisasies, regering, vakbonde, nie-regeringsorganisasies en burgerregte-groepe.

4.3.1.6 Staat: Verskeie staatsdepartemente is betrokke by die wel en wee van die landbousektor. Nie net die Departement van Landbou, Bosbou en Visserye nie, maar ook departemente soos Waterwese en Omgewingsake, Gesondheid en Welsyn, Onderwys, Maatskaplike Ontwikkeling, Polisie, asook die ander departemente wat wetgewing instel en uitoeven oor sake wat verband hou met landbou en grondbesit. Plaaslike owerhede wat dienste moet verskaf aan die landbougemeenskap – en nou ook statutêr aanspraak op grondbelasting-heffing op landbougrond maak, is 'n belangrike rolspeler in hierdie verband.

4.3.1.7 Bemiddelende groepe: Talle nie-regerings- en nie-winsgewende organisasies, kerke, landbouorganisasies en vakbonde is betrokke by die landbougemeenskap in verskeie hoedanighede – ook dikwels met eie agenda en doel, vanaf die verskaffing van ondersteuning aan mense wat een of ander behoefte/nood beleef, tot die opkom vir die regte van minderbevoorregtes en armes.

4.4 SISTEMIESE ARMOEDE

4.4.1 Sistemiese armoede, wat 'n nasionale uitdaging (en dreigende krisis) is, is ook deel van die landbougemeenskap. Soos wat dit deel van die verstedeliking en toestroming na plattelandse dorpe (met gepaardgaande behoeftes en verwagtings aan byvoorbeeld behuising en basiese dienste) is, is die keersy daarvan dat die landbougemeenskap toenemend onder druk kom om meer mense materieel te versorg as wat die landbousektor kan dra.

4.4.2 Toenemende meganisering in die landbousektor (waarvan die meeste dwingend is om steeds kompetender in die wêreldmark te wees) en die najaag van groter winste (waaraan die kapitalistiese stelsel hom gemaklik skuldig maak), veroorsaak dat werkloosheidsyfers in die plattelandse gemeenskappe verder styg om nog meer tot sistemiese armoede by te dra. Onvoldoende (en in sommige plattelandse gemeenskappe en armoede kontekste selfs wanhopige) onderwys en opvoedingsgeleenthede voorspel alreeds haas onoorkomelike leemtes in die toekomstige mondering van 'n breë Suid-Afrikaanse gemeenskap om die groot uitdagings van vreedsame naasbestaan in die toekoms die hoof te bied.

4.5 PLOFBARE SITUASIE

Die plofbare situasie wat werkloosheid, armoede, met gepaardgaande swak dienslewering meebring, is 'n nasionale werklikheid en nie slegs beperk tot die landbousektor nie. Armoede, werkloosheid en die emosiebelaaide saak van grond en grondbesit, kan waarskynlik aangedui word as die grootste bedreigings vir stabiliteit en vrede in Suid-Afrika in die komende jaar wat ooploop na die volgende verkiesing in 2014. Dit is te verwagte dat verskillende politieke groeperinge hierdie sake sal gebruik/misbruik om hulle eie agenda te dryf en die spanning in die land tot breekpunt te bring.

4.6 DIE KERK SE MOONTLIKE ROL IN OPLOSSINGS

4.6.1 Dit is duidelik dat die uitdaging wat die landbousektor in die gesig staar – as deel van 'n nasionale sistemiese probleem wat baie wyer as slegs hierdie deel van die SA-gemeenskap gaan – 'n konstruktiewe, holistiese en multi-sektorale aanpak sal vereis.

4.6.1.1 Die behoefte aan die totstandkoming van 'n nuwe **nasionale sosiale ooreenkoms** (pakt): Minstens die groepe wat hierbo onder 4.3 genoem word, is betrokke by hierdie saak. Al die instansies (staat sowel as privaat) sal op een of ander manier **moet** instem tot 'n nuwe nasionale inisiatief om hierdie dreigende onrus met goeie empiriese navorsing en doelgerigte en uitvoerbare planne aan te pak. Die *Nasionale Ontwikkelingsplan* van die regering sou hierin 'n goeie riglyn kon bied. Indien die Kerk (en bepaald die NG Kerkfamilie met ekumeniese vennote) gevra sou word om hierin 'n bemiddelende rol te speel, sal ons die uitdaging met groot ootmoed moet aangryp.

4.6.1.2 In hierdie proses sal die Kerk haarself moet afvra wie bedoel word wanneer van “ons mense” gepraat word. As die Kerk sigself daarvoor uitgee om as Christelike geloofsgemeenskap profeties geregtigheid na te streef, sal 'n inklusiewe benadering ten opsigte van die belange van *alle* mense: werknemers, sowel as werkers, landbouers sowel as seisoenwerkers, in ons denke en betrokkenheid tot uitdrukking moet kom.

4.6.1.3 Mense is geneig om die klem slegs te laat val op die konflik in ons gemeenskappe – en bepaald die konflik binne die landbougemeenskap. Erkenning moet egter gegee word vir die feit dat daar oor baie jare in baie landbougemeenskappe uitermate goeie verhoudinge opgebou is tussen die eienaars en werkers. Hierin is kapitaal van welwillendheid deur goeie behuising, behoorlike onderwys en verskaffing van gesondheidsdienste, basiese luukse soos water en elektrisiteit en leefbare salarisse met bepaalde insentiewe en bevorderingstrukture geskep. In talle gevalle het plaaswerkers ook grondbesitters en mede-grondbesitters geword. Die Kerk sal oor hierdie positiewe feite ook duidelik getuigenis moet lewer teenoor enige simplistiese en eensydige voorstellings van die situasie.

4.6.1.4 Aan die ander kant is die diep morele verval binne die landbougemeenskap 'n saak van groot kommer. Die tipiese sosiale misstande wat sistemies gepaard gaan met sosio-ekonomies gestremde kontekste (gebrek aan gesonde familiestrukture; afbraak in morele lewenstyl; drank en dwelmmisbruik; gesinsgeweld, veral teen vroue en kinders; algemene kinderverwaarlosing en so meer) vorm deel van ons plattelandse en landbou-gemeenskappe. Die NG Kerkfamilie behoort dit as 'n prioriteit-uitdaging te sien en

konstruktief met barmhartigheidstrukture en plaaslike netwerke strategies te beplan om hierdie haglike en verontrustende toestande met duidelike uitkoms-gebaseerde doelwitte aan te spreek. Hier word spesifiek gedink aan 'n omvattende evangelisering van (met ander woorde die oordra van die *Goeie Nuus* van ons Christelike oortuiging aan) die landbousektor waarin alle betrokkenes se ewige heil en menswaardigheid voorop gestel word.

4.6.1.5 Alhoewel die grondhervormingsproses 'n slakkegang gaan – en talle voorbeelde aangedui kan word dat nuwe boere wat grond ontvang het, nie die mas kan/kon opkom nie en daardeur 'n groot knou aan voedselsekerheid toegedien is, is daar ook suksesvolle opkomende boere gevestig. Die Kerk se erkenning en ondersteuning hiervoor sou ook 'n positiewe getuienis kon lewer aan die Suid-Afrikaanse gemeenskap in sy geheel.

4.6.1.6 Verskeie mense wat uit grondhervorming en -restitusie gebaat het deurdat aan hulle grond toegeken is, kan egter nie private eiendomsreg daarop bekom nie. As nuwe eienaars besit hulle dit nie persoonlik nie. Daardeur word hulle dikwels weerhou van die verkryging van banklenings vir landbouproduksie omdat hulle geen vaste eiendom as kollateraal kan aanbied nie. Die Kerk (veral die ekumeniese kerk) sou 'n sterk rol kan speel om die regering te vra na hierdie weerhouding van eienaarskap en gevolglike weerhouding van sekuriteit aan nuwe boere met die oog op die vestiging van nuwe landbou inisiatiewe.

4.6.1.7 Die Kerk moet die emosie wat deur die aankondiging van die heropening van grondeise op grond van die *The Natives' Land Act* van 1913, na vore geroep word, erken en verstaan. Die onsuksesvolle grondhervormingsproses tot hier het die frustrasie-vlakke nog meer verhoog. Die kommersiële boere en landbou-organisasies kan nie langer meer alleen al die skuld dra daarvoor nie. Hierdie feit moet die ekumeniese kerk so duidelik as moontlik op alle beskikbare forums aan die regering kommunikeer. Die gebrekkige optrede van die nasionale regering – ook in die onlangse arbeidsonrus in die Wes-Kaapse landbousektor – het 'n baie ernstige en gevaarlike situasie vir die hele Suid-Afrika geskep. Daar kan ook verwag word dat die saak van grondbesit in die volgende maande toenemend uitgebuit en verpolitiseer gaan word, nie net in die Wes-Kaap nie, maar nasionaal.

4.6.1.8 Wanneer meer spesifiek na die landbougemeenskap gekyk word, sal dit 'n fout wees om op 'n simplistiese manier alle “werkers” oor dieselfde kam te skeer. Daar is nie alleen die onderskeid tussen die permanente plaaswerkers en die seisoenwerkers nie, maar daar is ook 'n groot diversiteit in kultuur, godsdien, ideologiese oortuiging, ontwikkelingspeil wat onderwys en opvoeding betref en gemeenskappe se verskillende ervarings van voorspoed, geluk en tevredenheid. Dis so dat talle werkers werklik gelukkig is in hulle omstandighede, terwyl ander uitgebuit word. Aan die ander kant is daar die seisoenwerkers wat min het om te verloor, vir wie die vernietiging van eiendom en landbougewasse nie veel saak maak nie. Weereens is veralgemenings nie van hulp wanneer oor hierdie komplekse sake gepraat word nie.

4.6.1.9 Dit sal sou 'n fout wees as gemeen word dat die onlangse arbeidsonrus net oor die minimumloon gegaan het – soos sekere groepe wil beweer. Weereens word die kompleksiteit rondom die vasstelling van die minimumloon (deur die staat) nie in ag geneem wanneer dit eenvoudig voor die deur van die boere gelê word nie. Die feit is dat 'n ekstra (byvoorbeeld) R50 min verskil gaan maak aan die ellende van mense in nood. Verder is die huidige minimum loon vir opkomende boere waarskynlik heeltemal te veel om te betaal, terwyl dubbel soveel (indien dit bekostig kon word) in elk geval te min is vir die behoeftes van baie plaaswerkers. Die fundamentele uitdaging is om daarna te streef om 'n lewe van optimum kwaliteit en hoop vir almal te beding.

4.6.1.10 Kommerwekkend is die skynbare toename in rassisme in die land. Dit is ook sigbaar in die hantering van die arbeidsonrus in die landbousektor. Hier moet die Kerk 'n duidelike stem laat hoor teen enige onmenswaardige optrede teenoor enigiemand op grond van faktore waarin hulle geen keuse het nie. Dit is jammer dat duidelike ondertone van rassisme in grondsake onbeskaamd na vore kom. Dit geld vir alle groepe. Die dubbele liefdesgebod kan onder geen omstandighede deur die praktyk gekompromiteer word nie.

4.6.1.11 Toenemende meganisering in die landbou is 'n voldonge feit. Dit is wêreldwyd die geval. Dit is vanselfsprekend dat dit toenemende druk op werkloosheidsyfers plaas. Dit gebeur selfs in talle lande waar landbouers groot staatsubsidies ontvang – terwyl dit in Suid-Afrika nie (meer) so is nie. Toenemende meganisering van die landbousektor as 'n voldonge werklikheid moet ook nie verpolitiseer word nie. Daar moet dalk by die regering voorstelle gemaak word vir die instelling van 'n nasionale subsidie vir boere wat gekoppel word aan die indiensnemingsbeleid – wat dit sodoende vir boere meer finansiële sinvol maak om nie volledig die meganisering-pad te loop nie, maar hulleself te sien as werkverskaffers – as kosbare venote in programme van gemeenskapsontwikkeling.

4.6.1.12 Die Kerk kan in hierdie konfliktsituasie nie kant kies vir een van die groepe wat hierby betrokke is nie. Hoogstens kan die Kerk altyd kies om teen onreg protes aan te teken en profeties te spreek teen alles wat mense se menswaardigheid aantast. Ons geloof en belydenis vra dit van ons.

5. AANBEVELINGS: GRONDHERVORMING, LANDELIKE ONTWIKKELING EN LANDBOU

- 5.1 Die Algemene Sinode versoek die Moderamen om binne die raamwerk van die verslag voort te gaan om op so veel as moontlike vlakke versoening en sinvolle oplossings te bemiddel.**
- 5.2 Die Algemene Sinode verwys die verslag na die onderskeie sinodes om dit na goeddunke en binne konteks op die tafel van gemeentes te plaas, in die hoop dat dit die NG Kerk se sinvolle bydrae op voetsoolvlak/gemeentevlak sal verhoog.**
- 5.3 Die Algemene Sinode versoek die Moderamen om, as NG Kerkfamilie en ekumeniese vennote, die aangeleethede in die verslag waaroor ernstige kommer heers dringend met die Nasionale Regering op te neem.**
- 5.4 Die Algemene Sinode is diep verontrus oor die morele verval in die land, maar veral binne die landbousektor (sien punt 4.6.1.4 hierbo). Dit behoort as 'n prioriteit binne die NG Kerkfamilie hanteer te word – met 'n duidelik geformuleerde uitkomsgebaseerde omkeer-strategie.**
- 5.5 Die Algemene Sinode is diep verontrus oor die impak wat veral bogrondse mynbedrywighe in sekere vrugbare dele van die land op die landbou en die omgewing het en doen 'n beroep op die regering om deur streng wetstoepassing en volhoubare gemeenskapsontwikkeling 'n einde daaraan te maak.**
- 5.6 Die Algemene Sinode doen 'n beroep op lidmate in die landbousektor om die gesins- en familielewe van hulle werkers te koester, hulle onderwys te verseker en kerklik met hulle mee te leef.**
- 5.7 Die Algemene Sinode versoek sy Taakspan vir Ekologie om die moderamen dringend met advies oor hidrobreking te voorsien met die oog op standpuntformulering.**

Hiermee vertrou die Taakspan dat hy sy opdrag tot bevrediging uitgevoer het.

Dr Ben du Toit (sameroeper)